

Obilní politika ve válce.

Napsal Dr. Karel Viškovský.

Válka, jejíž jsme svědky, není jen velikou zkouškou zdatnosti branné síly válčících států, nýbrž i vyzkoušením jejich hospodářské síly a zdatnosti jejich hospodářských zařízení. Z této mimořádné zkoušky, za které celý hospodářský život vydán jest nebývalým otřesům, přináší si společnost státní již nyní mnohé zkušenosti. Ve mnohém směru přinesla válka pro hospodářský život větší překvapení, než jaká přivodila na poli samého válečnictví; než i tam, kde válka nepřekvapila svými hospodářskými důsledky, přispěla urychlití proces zrání názorů o různých potřebách hospodářských a nezbytnosti reform. Otřesy válečné ukázaly na leckteré slabiny v některých hospodářských oborech aneb alespoň zameškalo-
lost ve vývoji hospodářských zřízení, co na druhé straně v oborech jiných objevily neočekávanou sílu resistance. I když po návratu k míru nastanou mnohé korektury co do dnešního pojmání věcí, přec zdá se, že otvírá se cesta k rychlejšímu tempu a většímu stylu hospodářských reform po skončení války.

Poukazují tu zejména k jednomu oboru, který na se shrnul značně pozornosti a starosti uprostřed války, totiž k otázce zabezpečení výživy obyvatelstva chlebovinami. Chci zabývatí se zatím jen nejaktuelnější dnes stránkou této otázky, totiž zásobením obyvatelstva a branné moci chlebovinami za doby samé války. Podávám alespoň v hlavních rysech její obraz. V tomto svém stadiu problém onen přinesl zjevy přímo netušené a vyžádal si v říši naší a v Německu opatření, jež sotva kdo troufal si kdy tušiti. Kapitola tato, která není dosud uzavřena, dospěla zatím tak daleko, že lze dohadovati se již jejího rozuzlení. Lze souditi, že obě říše, Rakousko-Uhersko i Německo, ujdou katastrofě hladu, která jim hrozila, kdyby nebyla bývala v čas učiněna celá řada dalekosáhlých opatření, a kdyby opatření tato s postupujícím vyjasněním skutečné situace nebyla bývala zhušťována a zesilována až ku převzetí zásob státem a k vyměření individuální spotřební kvoty chleba a mouky pro obyvatelstvo. Nelze ovšem pomlčeti, že řešení úkolu zásobení říše chlebovinami ve válce dělo se, hlavně

v naší říši, za poměrů, které shrnovaly v sobě téměř veškeré nesnáze, jež vzhledem k úkolu tomu mohly se jeň tušiti. Jsou jimi: rozsáhlost války co do počtu a významu válčících mocí, zasažení Anglie v námořní válku a tím způsobené izolování říše naší a Německa od zámořského obchodu, nesnáze zásobení se u neutrálních států (následkem zákazů vývozu), dlouhá doba trvání války, a pokud zvláště říše naší se dotýče, nepříznivá úroda chlebovin v r. 1914, která přinesla schodek odhadovaný nejméně na 10 proc. normální spotřeby a která následovala bezprostředně po méně příznivé úrodě 1913, jež rovněž přinesla schodek. (Německo samo pak při normální úrodě má schodek as 15 proc. chlebovin, který pravidelně uhraňuje dovozem.) Jedinou příznivou položkou bylo tu snad jen příznivé počasí na podzim 1914, které umožnilo při nedostatku pracovních sil a potahů skliditi beze ztrát a poškození jakosti beztak menší úrodu.

Původní opatření, náležející patrně do programu připravovaných hospodářských opatření válečných, jež po většině ihned po propuknutí války byla provedena (jako moratorium, zastavení burs, opatření proti zdražování atd.), byla rázu obchodně politického. Náleží sem zákaz vývozu a průvozu obilí a mlýnských výrobků, postupně pak suspense cel (zákaz vývozu sladovacího ječmene vydán později než zákaz vývozu obilí chlebového a krmivového, když ukázalo se, že ječmene bude potřebí za náhražku chlebovin). Postupně se uplatňující přesvědčení, že zásoby nedostačují pro spotřebu do nových žní, vedlo pak k opatřením dalším, jež sloužiti měla jednak k rozmnožení zásob chlebovin náhražkami a většímu vykořistění obilí pro lidskou výživu (tak zv. »nastavení zásob«), jednak k úsporám ve spotřebě. Sem náleží zejména zákazy resp. obmezení používání obilí k účelům průmyslovým (jež od obmezení výroby lihu z obilí dospěly až k zákazu sladování, vydanému v únoru 1915) a ke krmení dobytka, předpisy o úpravě mletí, nařizující hlavně silnější vymílání zrna za účelem zvýšení výtěžku mouky a přiměšování mouk méně jemných (ječné, kukuřičné, bramborové atd.) k moukám pro vaření a k moukám chlebovým, nařízení o výrobě pečiva, omezující výrobu pečiva jemného a předpisující používání náhražek až do 50 proc. a j. v. Paralelně prováděna státní akce cenová, když ceny obilí dostoupily nebývalé úrovně (pšenice v listopadu as 43 K a žito as 36 K za m. cent) a jevily ještě dále stoupající tendenci. Kdežto původně pomýšleno na regulaci cenovou, která

by vrátila ceny k úrovni na počátku války, musila státní akce vzhledem k značnému tlaku cenovému, když již vůbec mohla se odvážiti k zasažení (v Německu koncem října, u nás koncem listopadu), omeziti se na to, aby zabráněno bylo dalšímu vzestupu cen a docíleno jen návratu k cenám krátce před tím na trhu platným. Tyto ceny stanoveny jako nepřekročitelná hranice (»maximální ceny«) pro obchod mezi zemědělci, zpracovateli a obchodníky. Maximální ceny staly se takřka přes noc cenami minimálními a ukázaly se býti pevností těžce obléhanou, kterou bylo nutno opatřeními v oboru obchodu a spotřeby trvale brániti a kterou bylo dosti nesnadno vždy uhájiti. (Tak musilo na př. Německo zvýšiti maximální cenu ječmene a provésti další úpravy v cenách maximálních.) Udržeti jakž takž ceny tyto dočasně před úplným obejitím, které rozsáhle se provádělo, umožnila kromě uvedených opatření (pro úspory v konsumu atd.) též přípustnost vyvlastnění obilí a mouky za ceny maximální.

Leč i tyto prostředky hrozily po případě selhati, ježto předepsaná opatření děla se jednak bez podkladu přesných dat o množství zásob a velikosti spotřeby, jednak neomezovala individuální spotřebu obyvatelstva přímo a kvantitativně, nýbrž jen nepřímou (prostřednictvím mlynářských a pekařských živností) a spíše kvalitativně. Vzhledem k blížícímu se období jarnímu ukázalo se — nemělo-li se dojíti k předčasnému vyčerpání zásob, byť i několik málo neděl před novou úrodou — žádoucím, aby také konsum tento dosud neregulovaný, aneb jen zvýšenou cenou málo regulovaný proud, podroben byl úpravě a aby zásobení postaveno bylo zároveň na základ přesného, aneb alespoň přibližně spolehlivého zásobovacího budgetu.

Tuto cestu nastoupilo nejprve Německo, zřídivši státem autorisovanou »společnost pro obchod obilní«, která má za účel vykoupiti přebytky obilí a dodati je pak konsumu, kdežto současně regulována spotřeba stanovením denní kvoty spotřební (225 gr. mouky na jednoho obyvatele, kterážto kvota snížena dodatečně na 200 gr.; při konsumu mouky ve způsobě chleba zvyšuje se množství toto o předepsané náhražky, hlavně brambory). Kontrola zabezpečena jest známkovou soustavou (obce vydávají konsumentům známky na mouku resp. chléb, které jsou poukázkami opravňujícími k odběru zboží u obchodníka neb výrobce).

V říši naší základ pro obdobnou akci dán jest cís. nařízením ze dne 21. února 1915. Nařízením tímto vyloučena s platností ode

dne 24. února soukromá dispozice s obilím a melivem až do vydání předpisů o úpravě spotřeby. Zároveň proveden nový přísný soupis zásob. Pro přechodnou dobu až do úpravy spotřeby vyměřena pro držitele zásob spotřební kvota 240 gr. mouky (resp. 300 gr. obilí) na osobu a den. Dále omezena spotřební kvota ovsu pro koně a vyloučeno až na jisté výjimky používání obilí pro krmení dobytka. Přebytečné obilí bude vykoupeno za maximální ceny, resp. vyvlastněno se srážkou 10% z těchto cen. Úkolem tím a dalšími funkcemi obchodními a dopravními pověřen »válečný ústav obilní«, k tomu účelu zřízený, kdežto záležitosti úpravy spotřeby a distribuce zásob vyhrazeny ministerstvu vnitra a v dalším postupu zemským a politickým úřadům, které mohou svěřiti úkoly místní distribuce orgánům samosprávným.

*

Těmito počiny, jimiž stát opustil náhle a naprosto půdu volného obchodu, převzav pro zbývající období spotřební do rukou svých zásoby obilí a mlýnských výrobků a zregulovav i individuální spotřebu do všech podrobností, vstoupili jsme pro ten čas na půdu obilní politiky, na kterou upomínají jen reminiscence z dob starověku (Egypta a římského císařství). Nelze ovšem zapomenouti, že běží u nás o opatření zcela mimořádná a dočasná, pro dobu válečného nebezpečí, tedy nikoli o novou představu od základu, nýbrž jen o provisorní budovu, která musila rychle býti zbudována, ale přec jen poskytovat žádoucí bezpečnost pro účely a pro dobu, pro kterou jest určena. Ale ani tato provisorní stránka konstrukce nesmí nás sváděti k podceňování jejího významu, zejména slouží-li konstrukce ona k tomu, aby čelila nebezpečí tak značnému, jako jest nebezpečí vyhladovění.

Jsou opatření provisorní pro poměry mimořádné, jako jest zejména válka, na která již dříve se pomýšlí a která provádějí se dle připraveného plánu. Sem spadají nejen vlastní vojenská, nýbrž i hospodářská opatření, tak na př. zmíněné již příročí atd. Nelzeť se zařizovati a zabezpečovati v každém směru a trvale pro případ války, ale za to dlužno alespoň býti pohotově pro případ jejího propuknutí. K tomu nestačí jen pohotovost vojenská v užším slova smyslu, nýbrž třeba je pohotovosti i v jiných směrech, aby hrozícím krisím zvýšeným napětím sil a prostředků mohlo býti čeleno. To platí zejména i na poli hospodářském. Soubor pohotovosti v těchto všech oborech, ve kterých válka přináší mimořádné požadavky, jest teprve pravou pohotovostí válečnou.

Jest zajímavé zkoumati, jakou měrou tato pohotovost byla připravena u nás i v Německu též se zřetelem na zásobení chlebovinami. Sledujeme-li vývoj věcí od počátku válečné kampaně, dospíváme k přesvědčení, že v této příčině ani ta ani ona říše nebyla plně připravena. Nemíním tím — jak již řečeno — trvalá opatření pro případ zásobení ve válce, tedy na př. trvalé uchování zásob obilí a pod. Ale mám na mysli jednak promyšlený a připravený plán pro řešení této otázky, jenž by měl na mysli veškeré možnosti, jednak i připravený aparát pro jeho provádění.

Otázka zásobení říše obilím v případě války byla — právě tak jako řada jiných otázek s válkou souvisících, na př. otázky finanční, úvěrní — v poslední době několika let, kdy nebezpečí válečné nabývalo stále význačnější podoby, předmětem častější diskuse. Opětovně poukazováno bylo u nás a v Německu k tomu, jak značnou výši relativní soběstačnosti máme v oboru výroby chlebovin (v říši rakousko-uherské při normální úrodě dokonce absolutní soběstačnost, jestliže pro případ války čítáme s ječmenem jakožto s obilím chlebovým, kdežto Německo jest výrobou svých chlebovin soběstačno průměrně as do 85%). Obavy chovány byly spíše co do výživy dobytka v Německu, které dobytek svůj udržuje jen rozsáhlým přívozem krmiv, jehož hodnota dosahovala až 1 miliardy korun ročně. Oproti tomu poukazováno bylo na nízkou míru soběstačnosti Anglie v oboru výroby dobytka a zvláště chlebovin, takže by uzavření Anglie od přívozu mořského přivoditi musilo brzké její vyhladovění.

Zdá se však, že věc — pokud běží o říši naši a Německo — nebyla přec promyšlena a domyšlena předem až do posledních důsledků. Jak již výše bylo uvedeno, problém zásobení říše v nynější podobě své shrnuje téměř veškerý nesnáze, které v oboru této otázky bylo lze jen tušiti, takže jest takřka školním příkladem obzvláště stíženého řešení otázky zásobovací. Přes to přese vše všechny tyto nesnáze jsou přec jen toho způsobu, že by bylo lze pro případ války předpokládati, i když shluknutí jejich nebylo velmi pravděpodobno, neboť stále ještě neběží tu kromě války o katastrofy zcela výjimečného rázu, jako na př. rozsáhlá krupobití a povodně, zemětřesení atd. Pro případ války evropské dalo se a bylo dokonce třeba čítati s válkou naší říše a Německa s celou trojdohodou (nanejmeně), bylo možno čítati s delším jejím trváním a z opatrnosti nesmělo býti předem čítáno s dobrou aneb průměrnou úrodou, nýbrž spíše s úrodou méně příznivou. Na tyto

možnosti bylo tedy pro případ války třeba býti připraveno. Kdyby bylo skutečně čítáno s možností trvání války do nové úrody, s odloučením od dovozu z ciziny a s méně příznivou úrodou (a třeba jen mírně podprůměrnou úrodou) v říši naší a s průměrnou úrodou v Německu (s jeho normálním schodkem 15% chlebovin), pak musila z úvahy této vyplývati nutně potřeba mimořádných opatření k organizaci zásobení a k úpravě spotřeby, a to hned od samého počátku válečné kampaně. K tomuto důsledku musila nezbytně vésti logika cifer a zkušenosti z jiných období nepříznivější úrody, na př. 1908/9, kdy přes brzdicí vliv vysokých cen obilních nebylo lze vtěsnati domácí spotřebu do mezí naší domácí produkce a bylo nutno dovézt do říše naší as 8 mil. m. centů chlebovin (t. j. asi 8% vlastní výroby). Jestliže pak při přívozu tomto a při možnosti dalšího ještě přívozu reagoval trh obilní na tyto nesnáze zásobovací vzrůstem ceny pšenice r. 1909 až na 32 korun za metr. cent, pak bylo lze si představit, jaká tíseň musila by nastati za podobné situace, avšak bez možnosti dovozu z ciziny. Úroda 1908/9 byla ovšem nepříznivější než úroda 1914/5, ale za to spotřební poměry a způsob úhrady spotřeby nebyly r. 1908/9 tou měrou odchylny jako v době válečné, kdy spotřeba vojska, nevyhnutelné ztráty materiálu válkou způsobené, dočasné obsazení části území nepřitelem přináší úchyly rozpočtu, na něž dlužno býti připraveno.

Při střízlivém posuzování celé otázky a domyšlení její do nejzazších důsledků musilo tedy býti zřejmo, že za předpokladů, které máme na mysli, nastane možnost, kdy říše nevystačí s pravidelnými prostředky zásobovacími a že zásobování v případě tom musí postaveno býti na nové základy. Bylo-li tu toto přesvědčení, či nebylo, nechci usuzovati, ale tolik jest jisto, že ony mimořádné prostředky nebyly blíže promyšleny a že jsme tedy šli v otázce této do válečné doby bez předem stanoveného plánu.

Prostředky, kterými z počátku bylo operováno, náleží hlavně v obor opatření celně politických, jsou to: zákazy vývozu a průvozu, v dalším postupu pak suspense cel, k tomu pojí se dále zákonná opatření proti zdražování spolu s vyhrazením práva vyvlastnění obilí a mouky k účelům zásobovacím (cís. nař. ze dne 1. srpna 1914).

Co do zásobení armády samé přistupuje k opatřením těmto právo rekvisiční dle zákona o válečných úkonech z r. 1912. To byl však program velmi omezený, neboť zákazem vývozu zabrá-

něno sice vývozu obilí (až na vývoz do Německa, který hlavně pro ječmen zůstal po delší dobu dovolen, kdežto vývoz jinam nebyl pravděpodobný), avšak za to suspensí cla nebyl zabezpečen přívoz obilí, ježto bránily mu zákazy vývozu států válčících i neutrálních. Pro zásobování obyvatelstva prostřednictvím obcí, které mělo na mysli císařské nařízení ze dne 1. srpna 1914, nebyly pak obce s dostatek vypraveny a nebylo tu také o žádoucí soustavnost tohoto způsobu zásobování postaráno.

(Dokončení.)

Obchodně politické otázky.

Dr. Jan Matys.

Přípravy pro nové obchodní smlouvy, které měly vypršeti v případě výpovědi r. 1917, byly v plném proudu, když vypukla nynější válka. Pokud se dá přehlédnouti stav jednání s interesenty možno říci, že bylo celkem málo spokojenosti s platnými smlouvami a žádány více méně radikální změny. Povšechná tendence v průmyslu byla zvyšovat dnešní celní sazby. Zvýšení, která tu a tam žádána, byla přímo obrovská a znamenala by, kdyby byla skutečně provedena, prohibici. Válkou přerušeny byly mezinárodní styky, pozornost obrácena úplně jinam, výroba vrhla se skoro úplně na potřeby válečné, a při chvatu výrobním za poměrně dobrých cen zmizely soutěžní nesnáze. Tím volnější pole ponecháno theorii v tom, jak se mají napříště vytvářeti obchodně-politické poměry. Ale ani tu theorie nezabývala se přehledněji všemi otázkami, které jsou s těmito problémy spojeny, nýbrž nadhozena více méně povrchně různá hesla. Z projevů, které dosud prošly tiskem, jsou nejcharakterističtější ony, které se vyslovují pro utvoření, chceme-li tak říci, společenství obchodně-politických na širším anebo užším podkladě.

Nejdříve se ozvaly hlasy po utvoření celní unie Rakousko-Uherska s Německem. Úvahy o této unii kladly dosud jen otázku, zda možno unii realizovati s hlediska zájmů našich a německých. Na otázku odpovídáno dosud veřejně jen theoreticky a to z části kladně. Mezi tyto projevy patří též spisek Philippovichův o celní unii mezi Rakousko-Uherskem a Německem. Šetření, která o věci byla konána částečně též v kruzích praktických, vyzněla většinou v opak. Interesenti se vyslovují proti unii, což jest vzhledem ke stanovisku, které zaujímali v jednáních přípravných pro příští

Obilní politika ve válce.

Napsal Dr. Karel Viškovský.

(Dokončení.)

Až sem — jak zdá se — opatření tato byla připravena neb alespoň zamýšlena předem. Další akce děly se již, jak lze souditi, pod tlakem poměrů, stále rostoucím. Za těchto poměrů vidíme, že naše obilní politika za války jest stále na stihu za událostmi v oboru tržby obilní a zásobení spotřeby, které co den nabývají nové tvárnosti, spějíce k dalšímu zostření a snažíce se takřka vymknouti se svému zachycení a chystané regulaci. Opatření dnes chystaná neb učiněná zítra jeví se již neúplná. To platí zejména o otázce regulace ceny obilní, která vzrůstala takřka přes hlavu a vzdorovala pokusům zadržení, které teprve po dosažení vysokého niveau cen stalo se u nás počátkem prosince skutkem, aniž by bylo lze pomýšleti na to, ceny tyto účinněji stlačit zpět. Také pokus zjistiti zásoby, provedený v říjnu a v prosinci, po dvakráte selhal a úspěch dostavil se až při zjištění v březnu 1915 pomocí závěry zásob. Nedostatek předběžného plánu působil nesnáze a ztráty času již v Německu, kde všechny otázky se zásobováním souvisící řešeny jednotně a z jediného ústředí pro celou říši, tím více však v říši naší, kde věci řešeny zvláště v každé polovině říše a kde bylo třeba docilovati teprve kus po kuse dohody mezi oběma vládami.

Pohlížíme-li dnes po všech zkušenostech uplynulých sedmi měsíců zpět na vývoj věci od samého začátku války a vidíme-li celou řadu opomenutí a průtahů, které v otázce zásobení chlebovinami nastaly a stav její přiostrily, vidíme-li ono počátečné tapání po prostředcích, jimiž u nás i v Německu unikající běh událostí měl konečně dostati se do pevných rukou, pak nemůžeme právem zodpovědnost za tento vývoj věcí a za opožděná snad opatření vesměs uvalovati na nynější vedení věci. Nenalezlof nynější vedení dosti opory ani v prostředcích dnešní obilní politiky, ani v mimořádných opatřeních, která by pro válku byla připravena. Sama dosavadní obilní politika byla dosti chuda svými počiny a málem již nevystačovala pro doby mimořádné za míru.

Omezila se z největší části jen na vybudování ochrany celní. Není pochyby, že tím přispěla ke zvýšení produkce obilní a to jak co do plochy osevní, tak i co do relativního výnosu a že tím zadržela vzrůst passivity chlebovin vůči rostoucímu počtu obyvatel. Ale v jiných směrech, zejména co do regulace zásob, tržby a distribuce, politika obilní u nás a více méně i v Německu vykazuje dosud málo hybnosti.

Vracíme-li se opět ke svému problému obilní politiky za války, tu mohlo a mělo předem býti zřejmo, že říše naše a podobně i říše německá za předpokladů, které nynější válka splnila a které mohly býti předvídaný, bude mít nedostatek obilí pro úhradu neobmezené potřeby. Pohotovost válečná pro tento případ zamýšlená musila tedy čítati s dvojí cestou: jednak se zvýšením produkce k docílení plné soběstačnosti, jednak s obmezením spotřeby v poměru k prostředkům po ruce jsoucím.

Prvá cesta předpokládala by trvalé zvýšení produkce a tato pravděpodobně mohla vykoupena býti jen dalším zvýšením cen a tedy celní ochrany. Dosavadní míra celní ochrany jest ostatně již výsledkem politiky, jejíž neposlední směrnicí byl nepochybně též zřetel na žádoucí udržení vysoké míry relativní soběstačnosti pro případ nebezpečí válečného. Oproti tomu zřetel na zájmy konsumu diktoval kompromisní linii, kterou dána jest výše celní ochrany v Německu a dle jeho vzoru i u nás a kterou v Německu jen jistá vyšší míra soběstačnosti (jak řečeno průměrně as 85 proc. úhrada domácí spotřeby) se docíljuje, u nás pak pro normální léta soběstačnost bezmála úplná.

Ale i tehdy, kdyby bylo lze docíliti za cenu vyšší celní ochrany plné soběstačnosti, bylo by dlužno míti na zřeteli kolísavost úrod a bylo by tedy lze zajistiti plnou soběstačnost jen tehdy, kdyby chovány byly trvalé rezervy obilí pro léta s méně příznivou úrodou. Chovati takové zásoby, které by každou možnou diferencí mezi úrodou normální a úrodou nízkou byly s to vyrovnati, jest rovněž úkolem daleko sáhajícím a nákladným. Přes to však — nelze-li ani touto cestou zajistiti si úplnou soběstačnost pro dobu válečnou — bylo by lze alespoň udržováním jistých rezerv obilí docíliti možného snížení schodku. Celkem jsou tedy nároky, jež klade zajištění úplné soběstačnosti pro případ války, poměrně značné, takže sotva lze se splněním požadavku toho za každou cenu a v každém případě operovati.

V případě tomto nezbyvalo ovšem, než čítati pro případ války též s regulací spotřeby a míti pohotově aparát, kterým by regulace tato byla zabezpečena. Rozumí se, že aparát ten byl by musil připouštěti větší nebo menší míru zabrzdění spotřeby dle skutečného poměru zásob ke spotřebě.

V každém případě předpokládá použití této cesty včasné a relativně spolehlivé zjištění zásob za účelem stanovení řádného spotřebního budgetu.

Předem uvážená a připravená obilní politika pro případ války — nehledíme-li k otázce zvýšení soběstačnosti zvýšenou výrobou — byla by tedy předpokládala zejména:

1. Dobře fungující aparát pro zpravodajství o stavu osení a pro statistiku žní. (Při tom běží pochopitelně o trvalý aparát, nikoli o provisorium pouze pro dobu válečnou.) Aparátu takového postrádáme dosud hlavně v Předlitavsku: zpravodajství naše jest zbudováno na síti zpravodajů z ochoty a jeho hodnota a hybnost jest velmi různá v různých zpravodajských obvodech. Příčiny vězí hlavně v důvodech úspornosti. Jak mstila se spořivost tato již několikráte dříve (připomínám na př. odhad úrody r. 1913, která posuzována dlouho jako vydatná a teprve koncem r. 1913 ukazovala se býti slabou, přineslať potřebu dovozu 3·5 mil. q obilí), hlavně však v kritickém roce válečném! Vedle zdokonalení zpravodajské služby o osení a statistiky žňové v naší polovině říše běželo však ještě o další otázku, totiž o stejnoměrné vybudování služby zpravodajské a statistické v obou polovinách říše, jejichž výroba tvoří podklad pro tvorbu cen uvnitř říše celkové. Ježto pak uherská výroba jest vlastně hlavním činitelem při tvoření ceny obilní v říši naší, neboť bez ní nemůže zásobením naší poloviny říše se obejít, plyne ze stavu tohoto požadavek spolupůsobení aneb alespoň kontroly zástupců naší poloviny říše při sdělávání statistiky uherské a naopak.

K tomu přistupuje větší kontrolovatelnost zásob, která ovšem souvisí i se samým vybudováním zásob, o němž chci ještě se zmíniti.

Dobře fungující zpravodajství o osení a výsledku žní bylo by musilo mnohem dříve, než se stává a než stalo se zejména r. 1914, ukázati potřebu mimořádných opatření v konsumu.

2. Dále předpokládala opatrná obilní politika, nečítáme-li již se zvýšením produkce obilní, alespoň péči o zabezpečení jistých trvalých zásob obilí, její potřeba vyplývala logicky

z fakta, že říše normálně spotřebuje o něco více chlebovin, než produkuje, takže po leta již vchází říše do nového spotřebního období naprosto bez zásob. Byla proto na snadě myšlenka, nelze-li již udržovati výrobu na výši plné soběstačnosti (což ostatně ani při zvýšené ploše osevné nemohlo pro každý rok vzhledem ke kolísavosti úrody býti zabezpečeno), aby alespoň zajištěna byla jistá reserva obilí, která by z roku do roku se přenášela a přispěla alespoň částečně vyrovnávati schodky úrody v letech nepříznivých. Udržování jisté zásoby obilí nebylo by pouze opatřením pro případ války, nýbrž i pro zásobení v nepříznivých letech za doby míru vysoce důležitým a náklady na udržování zásob vrátily by se ne-li přímo státu, tedy alespoň obyvatelstvu tím, že by tomuto uspořeno bylo ne-li plně, tedy alespoň z větší části přechodné značné zdražení obilí za let slabé úrody.*) Kdyby říše naše byla měla zásoby jen as 5 proc. normální své výroby a kdyby byla včas dobře fungujícím aparátem zpravodajským o situaci byla zpravena, mohla dnešní tíseň jistě velmi podstatně býti zmírněna a situace mohla snad vůbec nabyti jiné tvárnosti.

3. Ku zabezpečení zásobování říše po dobu války bylo by bývalo třeba, kdyby otázka do všech důsledků bývala domyšlena, připravit předem program obilní politiky válečné a prováděcí aparát schopný rychlého fungování.

Sem spadá nejprve otázka upravení vzájemného poměru mezi oběma polovinami říše v oboru obilní politiky válečné. Jestliže Předlitavsko konsumem svým odkázáno jest na značný přívoz z uherské poloviny říše, který činí průměrně as 8 mil. q chlebového obilí a 6 mil. q mouky ročně, a jestliže na tomto základě, to jest na základě jednotnosti spotřebního území a společenství celého konsumu obilního v obou polovinách říše, upravena jest naše obilní produkce a obchodní politika, pak jest zřejmo, že v případě krise, která by vyžadovala regulaci spotřeby a její obmezení, musí toto nastati stejnou měrou v obou polovinách říše a že tedy také spotřební politiku obilní zaříditi jest v obou polovinách na stejných základech. Na tuto stránku věci při úpravě hospodářského poměru mezi oběma polovinami říše nebylo pamtováno a přece by byla logika těchto úvah musila vésti nutně k tomu, aby základy této politiky jednotně byly stanoveny a aby co možno k účelu tomu alespoň po dobu mimořádných poměrů

*) Blíže o tom můj spisek »Boj o chléb« str. 14 sl.

určen byl společný orgán, který by zabezpečil rychlou dohodu o potřebných opatřeních (tak jako je to umožněno v Německu přes spolkovou povahu německé říše). Přísné zachování důsledků dualismu způsobilo v říši naší s počátku citelné rozštěpení obilní politiky za války a důsledkem toho hlavně značnou ztrátu času oproti opatřením říše německé.

Vedle úpravy této otázky bylo by provádění jednotlivých opatření, zejména omezovacích opatření v konsumu, vyžadovalo promyšlený aparát správní a to jak ve správě státní, tak i v samosprávě, které navzájem se musí doplňovati. Úkol tento přidělen u nás politickým úřadům vysoce přetíženým jinými úkoly, jež v různých zemích a různých okresech fungovaly nadmíru nestejnoměrně a často v nedostatku jasných a účelných předpisů tvořily si obilní politiku dle místní potřeby a na svou pěst, která sice pro poměry místní dobře se hodila, ale při tom zapomínala na potřeby mimo okres a tím více na zájmy celku. Dokladem toho jsou na př. zákazy vývozu obilí z jednotlivých okresů, které vydávány dokonce i v okresech s přebytkem výroby, takže byli jsme na cestě vytvořiti ze říše tolik obchodních území, kolik říše má politických okresů. V nedostatku promyšleného aparátu od hora až dolů okresní hledisko bylo na cestě k vítězství na celé čáře a na místě volného obchodu, který příliš dlouho držen byl shora, i když jevil se již v zájmu zásobení celku neudržitelným, byl by býval nastoupil druhý extrém, totiž obchodně politický partikularismus a přinesl zas zmatky na stranách jiných. Tu teprve zasáhlo do věci císařské nařízení ze dne 21. února 1915, které rozloučilo se sice s volností obchodu, ale za to učinilo opatření k stejnoměrnému zabezpečení spotřeby v celé říši.

Resumuji: Porovnáváme-li vývoj obilní politiky za doby válečné s tím, co jsme o podmínkách jejího řešení uvedli, poznáváme, že v našem případě běží o řešení věci za velmi nepříznivých poměrů, že dále pro řešení její nebylo dosti opory v dobře fungující síti zpravodajské a službě statistické, že nebylo pamatováno alespoň na mírné rezervy obilí pro případ menší úrody a že zejména nebylo pamatováno na překlenutí nesnází dualismu za účelem zvýšení hybnosti a jednotnosti opatření v oboru obilní politiky. Bylo-li řešení těmito důvody pozdrženo a znesnadněno, nalezlo přece nyní potřebná východiska a jest na bezpečné cestě k zabezpečení říše před katastrofou hladovou, ovšem za cenu vydatné individuální regulace a omezení spotřeby.

Nové cesty obilní politiky, diktované nebezpečím válečným, ale při tom i hluboce prosycené sociálními motivy, otvírají přirozeně perspektivy pro úvahy o budoucím znovuospořádání politiky obilní po válce. Pochopitelně nescházejí hlasy, které, pojímající věc s příděchem sankvinismu dnešní doby, vidí v dnešní válečné obilní politice definitivní rozžehnutí se s dosavadní politikou obilní a spatřují východisko budoucího uspořádání věci ve státním obilním monopolu. Oproti tomu lze souditi, že to, co vyžádala si dnešní doba v oboru obilní politiky, jest provisoriem, byť i rozsáhlým a smělým ve své konstrukci; další vývoj sotva však sáhne k definitivní dostavbě tohoto provisoria.

Oproti tomu lze za to míti, že v oboru obilní politiky, právě tak jako pravděpodobně v mnohých jiných oborech, zkušenosti čerpané z dnešní doby nemohou zůstat bez dalších důsledků na budoucí uspořádání věcí a že též v naší obilní politice zanechají své vážné stopy. Omeziti se v oboru tomto téměř výhradně jen na prostředky celní politiky bez zřetele na další stránky politiky cenové, na otázky distribuce atd., jak se to dosud dělo, bylo jistě vzhledem k stoupajícímu významu chlebové otázky příliš málo. Doufejme, že zkušenosti a podněty dnešní doby válečné dají obilní politice naší nové směry a obohatí ji novými prostředky.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku.*)

Dr. Jos. Gruber.

Nejenom stát, také národní hospodářství, jednotlivci, podniky, společnosti, peněžní ústavy, obce mají ve válce zvýšenou potřebu peněz. V Rakousku zmírnilo účinek prvního nárazu válečného, že válka zastihla národní hospodářství ve stavu hospodářské deprese. Asi od r. 1905 měla říše**) kromě krátkého přerušení za anexní krise řadu příznivých hospodářských let: silně se rozmohl průmysl a neobyčejně stouplo bankovníctví, zakládány četné nové

*) Pokračování referátů v loňském ročníku započatých.

**) Sledujeme zde v podstatě stať W. Federna »Österreich-Ungarns Geld- und Kreditwesen im Kriege« v Krieg und Wirtschaft, 2. svazek, Tubinky 1915, str. 323 a násl. Srovn. ostatně i výroční přehled v O. N. 1913, str. 44 a násl.; dále Prof. Dr. Plenge, Der Krieg und die Volkswirtschaft, Münster i. W. 1915; Prof. Dr. Landesberger, Der Krieg und die Volkswirtschaft, Vídeň 1914; Prof. Dr. Riesser, Finanzielle Kriegsbereitschaft und Kriegsführung, Berlín 1913, a pro podrobnosti současné zprávy denních listů českých a německých.